

והנה, לפי שיטת החולקים (רש"י, יראים, אגודה, ועוד), שמצוה בדוקא על האדם שהוא יכסה מלמטה, היה בדין לברך על הכיסוי כבר כשהדם ניגר על העפר, שאז מתחילה המצוה – אלא נראה שתקנו לברך לפני פעולה כלשהי, והרי בנתינת העפר קודם השחיטה א"א לברך, שאז עוד לא מתחילה המצוה כלל, כאמור, ולפני השחיטה גם כן א"א לו לברך, כי אז עדיין אין המצוה מזומנת לפניו, ועוד אין מה לכסות, ולאחר השחיטה כשהדם ניגר על העפר – אין כאן 'עובר לעשייתו', הלכך מברך בשעת פעולת הכיסוי העליון.

ובלאו הכי י"ל שלעולם יש לברך סמוך לגמר המצוה, כל שבלעדי הגמר אין כאן מצוה כלל, וכמו שכתבו אחרונים בברכה על עשיית מעקה, שלא לברך אלא סמוך לגמר המעקה ולא בתחילת בנייתו – ע' שו"ת חת"ס או"ח נב; שבט הלוי ח"ד רכת. וכסברת הפוסקים בענין נטילת ידים, שלכך מברך סמוך לניגוב ולא סמוך לנטילה).

'תניא רבי יונתן בן יוסף אומר: שחט חיה ואחר כך שחט בהמה – פטור מלכסות' – וכן נפסק בטור ובשלחן ערוך (יו"ד כה, יד. עפ"י בעל העיטור שהביא ברייתא זו להלכה).

ואולם הר"ף הרא"ש והרשב"א השמיטו הלכה זו. (וכבר עמד על כך הט"ז סק"י). ובאר המאירי (וכיוצא בזה כיוון ב'פרי תאר'), שהם סוברים שלהלכה קיימא לן יש בילה בלח, והרי הדם כולו מעורב, הלכך אין הפרש אם דם הבהמה קדם או דם החיה קדם, לעולם משערים אילו דם הבהמה היה מים, היה ניכר בהם דם החיה – טעון כיסוי.

ודעת השו"ע, באר בספר 'תבואות שור', שאין דם מתערב בדם שתחתיו אלא כאשר נבלל ע"י האדם וכדומה, אבל בלאו הכי, הדם העליון נשאר למעלה.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ב ריח) כתב לדחות ראיות התבואות-שור להנחתו זו. והסיק, שאעפ"י שאין לנו לזוז מפסק השולחן-ערוך, מכל מקום כיון שנתגלה בימינו ספר המאירי, והוא נתן טעם להשמטת עמודי ההוראה, כי לדעתם טעון כיסוי – עלינו לחוש ולהחמיר לכסות אף כשהדם העליון של בהמה. ואולם אין לברך על כיסוי זה, שהרי לדעת השו"ע פטור מכיסוי.

דף פד

ז'ליפרקינהו וליכסינהו? בעינן העמדה והערכה. וכמאן, אי כר' מאיר דאמר הכל היו בכלל העמדה והערכה, האמר שחיטה שאינה ראויה שמה שחיטה' – מבואר כאן, שקדשים שמתו, הגם שאינם ראויים ליפדות, כיון שטעונים העמדה והערכה, אעפ"י כ' אסורים בהנאה מן התורה, ונחשבת 'שחיטה שאינה ראויה'. (כי אם אסורים מדרבנן, הלא מבואר להלן (פה) שנחשבת זו שחיטה ראויה). וצריך עיון בדברי הראב"ד (בפירושו לתורת כהנים שמיני) שמשמע מדבריו מצריך לימוד מיוחד לפסולי המוקדשין קודם פדיונם אסורים באכילה, והלא כאן מבואר שכל קדשי בדק-הבית שמתו – אסורים בהנאה מן התורה, ולמה לי קרא לאיסור אכילה. (עפ"י אחיעזר סוף ח"ב. (ועע"ש ה, ב; כה, ו; מו, ה ו). ויש ליישב, לפי מה שכתבו האחרונים להוכיח שיש סוגיות הסוברות שדבר שאינו ראוי מדרבנן, נחשב 'אינו ראוי' מן התורה (ע' במצוין בכ"ק ע"א ובכ"ב פ"א ובמנחות ק"א ולעיל כז), אם כן י"ל שבאמת אין איסור תורה אלא מדרבנן, ונקטה הגמרא לרווחא דמלתא, שאף לאותן שיטות הסוברות שאיסור דרבנן יחשיב שחיטה זו כשחיטה שאינה ראויה, הלא לר"מ שמה שחיטה. וע"ע בענין איסור אכילה והנאה מקדשים שמתו, במובא בזבחים סו: וכן להלן פה).

(ע"ב) 'דתניא ר' יוסי אומר ... – באור ארוך ומקיף לכל 'הסוגיא החמורה הזאת' – בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ג צד. וע"ע בספר אור שמח הל' יום טוב ג, א.

'קתני מיהת כסוי ודאו דוחה שבת. מאי ודאו דכסוי דלא דחי שבת, לאו, השוחט לחולה בשבת' – וכן הלכה, שהשוחט בשבת לחולה – אין מכסים את דמו בשבת. הרשב"א בתשובותיו (ח"ד שטו, שיז). וכן במשמרת הבית ב"א ש"ה) האריך להוכיח שגם אם היה העפר מזומן מאתמול ואינו מוקצה, וכגון שהיה כבר חולה מערב שבת והזמין לו עפר – אין מכסים בשבת, מפני גזרת הרואים. (וכן משמע בתוס' כאן).

ויש חולקים וסוברים שאם היה מוכן – מכסה אפילו בשבת, וכאן מדובר כאשר יש איסור דרבנן בכיסוי העפר, משום מוקצה וכיו"ב. (כן משמע בחדושי הרמב"ן (וע' חדושי הרשב"א ובר"ן). וכן שיטת הרא"ה בבדק הבית שם. וע' גם כלבו (קח) בשם ספר המאורות; יש"ש כאן. ובפוסקים – כח). ולמוצאי שבת, אם הדם קיים – חייב לכסותו (רי"ף).

באורי אגדה; ענינים וציונים

'למדה תורה דרך ארץ, שלא יאכל אדם בשר אלא בהזמנה הזאת' –

'העצה השניה (בתיקון התאוה) – המתנינות. כי יסוד תוקף התאוה, המהירות שרוצה לבלוע ולהשלים תאותו חיש, וכמו שאמרו בביצה 'נטיעה מקטע רגליהן דקציבא ודבועלי נדות' – שהם שתי תאוות הראשיות הנזכרים הבאים ממהירות. ואמרו חז"ל שתורה למדה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר אלא בהזמנה. ולשון חכמים (ריש ברכות) בכל אכילות דשם 'נכנס' ו'נכנסין' – לומר שצריך כניסה והכנה לאכילה. ואפילו באכילת עני אמרו שם לשון נכנס (וע"ש בתד"ה משעה ויעמ"ש בחידושינו לשם). וגם באכילת תרומה ושל שבת שהם אכילת מצוה נאמר גם כן 'נכנסין' – שצריכין הכנה, ולא אכילת עראי כאכילת זולל וסובא שחוטף ואוכל.

ומה שאמרו בעירובין (גד.) חוטף ואכול כו' – נראה כי יש חילוקים בבני אדם, שמי שכבר אדוק ודבוק במחשבותיו בדברי תורה, אז יהיה חוטף ואוכל, דוגמת בי הלילי שהמכוון ענין אחר שעסוק בשמחתו, רק בין כך חוטף ואוכל, מאחר שאין מקום מיוחד וחשד כלל לתאות לבבו ובטוח בהם שדבוקים רק בדברי תורה ועבודה'. (קונטרס 'עת האוכל' לר"צ הכהן מלובלין, ה. המשל שהוזכר מטעימת מאכלים בשעת השמחה – יסודו בדברי רבו הרה"ק מאיוביצא. ע' מי השילוח ריש בראשית).

'כי ירחיב ה"א את גבלך – למדה תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר אלא לתאבון – דרש סיפא דקרא: ואמרת אכלה בשר, כי תאוה נפשך לאכל בשר, בכל אות נפשך תאכל בשר. (פשוט)

תאכל בשר – וסמוך לו: כי ירחק... לומר שיתרחק אדם מלאכול בשר. (בעל הטורים – ראה יב, ט). ענין אכילת בשר – בקטעים המובאים בסוף פרק שני (דף מא).

'מכאן אמר רבי אלעזר בן עזריה: מי שיש לו מנה, יקח לפסו ליטרא ירק... אמר רב: צריכין אנו לחוש לדברי זקן' – נתכוין בכינוי זה להרבות שבתו, להורות על הנס שנעשה לו בענין הזיקנה, כשהיה בן שמונה עשרה שנה ונתמנה לנשיא, הלבניו שערוותיו והיה כבן שבעים שנה. (עפ"י פורת יוסף; בן יהודה)

'אמר רב נחמן: כגון אנו לוויין ואוכלין' – בשם הרה"ק מלובלין: האוכל כדי שיהא לו כח לעבוד

להשי"ת, אכילתו היא בחינת הלוואה, וכשעובד אחר כך בכח אכילתו – הרי הפרעון. וזה שאמר רב נחמן מחמת ענוה יתרה שבו, כגון אנו – שאין יכולים לעבוד השי"ת בשעת אכילה ממש, על כל פנים אנו 'לויין ואוכלין' – כלומר, אוכלים כדי לאגור כח לעבוד ה' בתורה ובתפילה, ואכילתנו בגדר הלוואה. (מובא באמרי יוסף (ספינקא) – שלח לו, א).

כבשים ללבושך – מגז כבשים יהא מלבושך... דיו לאדם שיתפרנס מחלב גדיים וטלאים... תן חיים לנערותיך... – מהרש"א פרש הכל בענין ההסתפקות במועט; יש לו לאדם לפחות באכילתו, וכן במלבושו – שלא יבקש לו בגדי משי חשובים אלא ילבש מגז כבשים; לא יבקש לו בשר ללפת בו את הפת, דיו בחלב עזים ללחמו. ומסיים וחיים לנערותיך – כבר בימי הנערות ירגיל עצמו ליתן חיים לנפשו – כלומר, צרכי קיום הנפש בלבד, ולא יבקש מותרות. ראה בסמוך דברים נוספים בענין ההסתפקות

לחמך קודם ללחם ביתך – רמז מכאן על בציעת הפת בסעודת שבת-קדש, שתחילה יבצע על פרוסה שלו (שהיא כנגד אות י' של שם הוי'), ואחר כך פרוסה של אשתו (שהיא כנגד י' של שם אדנות). וגם רמז לסעודה שבכל יום, לפי מנהג הקדמונים, שלא היו אוכלים כולם על שלחן אחד – תחילה יביאו התבשיל (שהסעודה כולה נקראת 'לחם') לפני בעל-הבית לאכול, ואחר כך יאכלו אשתו ובניו. (בן יהודע)

(ע"ב) זעשתרות צאנך – שמעשרות את בעליהן – ע' רסיסי לילה' (כה), ו'לקוטי מאמרים' (עמ' 157) בענין אליילי המצריים – הצאן, ובענין הצאן כמשל לישראל.

מי שהניח לו אביו מעות ורוצה לאבדן... וישכור פועלים ואל ישב עמהן – בשם הרבי מלובלין: לימדנו כאן שלא ניגע לריק ח"ו, כי בעבודת התורה והמצוות ללא הכנעה בליבו – אין השי"ת עמו, שהרי 'אשכון את דכא' כתיב, ועל המתגאה נאמר (ערכין טו): 'אמר הקב"ה: אין אני והוא יכולין לדור בעולם'. נמצא שע"י גאוותו, הולכת עבודתו לאיבוד, כמו פועל העובד ואין בעל הבית עמו. (דברי ישראל – קדושים, בהגהות אות ב).

מאי דכתיב טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו במשפט – לעולם יאכל אדם וישתה פחות ממה שיש לו, וילבש ויתכסה במה שיש לו, ויכבד אשתו ובניו יותר ממה שיש לו – מהו 'יותר ממה שיש לו'? – מאותו קימוץ שהפחית ממאכלו ומשתהו, יקח לכבד אשתו ובניו. וזהו טוב איש חונן ומלוה – חונן לבני ביתו על ידי ש'מלוה' ממאכלו, והרי זה מכלכל דבריו במשפט. (עפ"י בן יהודע. עע"ש)

זיכבד אשתו ובניו יותר ממה שיש לו, שהן תלויין בו, והוא תלוי במי שאמר והיה העולם – מהו נתינת הטעם 'שהן תלויין בו'? –

שעל ידי אמונתם ובטחונם בו, נותנים לו את הכח לפרנסם. ולכן יש לו לכבדם למעלה מיכלתו, לפי שאין גבול ליכלתו, כי כפי מדת בטחונם בו, בה במדה יוכל למלא משאלותם. (עפ"י שיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ כו תשל"ב).

ע"ש בהרחבה שביסס והראה מקור לענין זה, שהאמונה עצמה נותנת כח ושפע. ובסוף המאמר: 'ויסוד זה הוא הקדמה להצלחת

כל בן ישיבה. המתאיש מכחו ומכשרונותיו הריהו מתיאש מתלמודו, והבוטח בכחותיו ומאמין בעצמו שמסוגל הוא להתגדל בתורה עד מאד ומקיים בעצמו את הכתוב 'ויגבה לבו בדרכי ה' – הוא יתגבר ויתאזר בכת, ויעלה ויצליח'. עוד בהסבר הגמרא – ע' 'דברי סופרים' לר"צ הכהן, (יב).

מדת ההסתפקות – קטעים מלוקטים

'אף על פי שראוי לאדם לסלסל עצמו בכל מדותיו, בעניני האכילה ראוי לו לסלסל עצמו ביותר שלא יאכל דרך גרגרנות ולא יהא מחזור אחר המעדנים אלא יצמצם בזה כמה שאפשר לו לפי מה שמכיר בטבעו ולפי ממונו שהוא יכול לסבול... הא אם הוא בעל נכסים מרובים או שצריך לו לפי מזגו וחולשת כחותיו, יעשה כפי מה שצריך ולעולם יהא אדם מרגיל בניו ובני ביתו לצמצם עצמם במאכל ובמשתה ושלא יהיו גרגרנים ולא בלענים. אמרו חכמים תן חיים לנערותיך למדה תורה דרך ארץ שלא ירגיל אדם בני ביתו בבשר ויין. וכן ראוי לו לאדם שלא לפזר מעותיו אלא לפי הצורך, הן במאכל הן במלבושים הן בשאר דברים...' (רבנו המאירי).

*

'ואל יצמצם בהוצאות יום טוב' (שו"ע תקטט). 'אבל בשאר הימים צריך כל אדם לצמצם בהוצאותיו (טור). ומקורו מהא דאיתא בגמרא (ביצה טז.) מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה וכו' – ופרש"י, ליזהר מלעשות יציאה מרובה שלא יסיפו לו אלא מה שפסקו לו. עכ"ל. וזהו תוכחת מרובה על זמנינו שבעו"ה הרבה אנשים עוברין על זה ולא ישימו לב איך להתנהג בהוצאות ביתם להרחיק דברים המותרים ורבים חללים הפילה הנהגה הרעה הזו שמביאה את האדם לבסוף עלידי זה לידי גזל וחמס וגם לחרפה וכלימה. והרבה סיבות יש שגורמים להנהגה רעה הזו. והסיבה הגדולה שבכולן הוא ע"י הנשים שדעתן קלות ואינן רואות הנולד, ואשרי למי שיאמץ לבבו ולא ישגיח לפיתויים וינהג הוצאות ביתו בחשבון כפי ערך הרוחתו ולא יותר'. (באור הלכה תקטט)

*

לעון גזל שהופקר בפני איזה אנשים, יש כמה סיבות... אחת, ריבוי ההוצאות ומותרים המלבושים שנעשו קבע בעוונותינו הרבים, וזהו הגורם לנו בזמנינו כל הצרות וכל התלאות, מבפנים ומבחוץ. בתחילה כשמרגיל אדם את עצמו בזה, אינו מתבונן על אחריותו. והיצר הרע מתנהג עם האדם בזה כציד...

כן הוא בענין זה; בתחילה, כשהקב"ה מזמין לאדם מעות בחסדו, כדי שיוכל להחיות את נפשו, וגם לפרוע מזה חובות הבורא כצדקה וגמילות חסדים והחזקת תורה וכדו' – היצר הרע מסיתו, שעתה נאות לו להתנהג בעיני הוצאות הבית והמלבושים במעלה הגבוהה מערכו, כדי שיתראה כחשוב ומכובד בעיני חבריו. והאדם הולך אחר עצתו, מרגיל את עצמו בזה, עד שבמשך הזמן

הוא נעשה מוכרח לזה להתנהג כדרך הגבוהים. ואחר כך אם תזדמן לו שנה או שנתים שאינו משתכר לפי ערך ההוצאה כדרך אשר הרגיל את עצמו בה, מצא לו היצר מקום להטעותו ולפתותו לגזול ולחמוס, ולהיות לזה רשע ולא ישלם, כדי להתנהג באופן הראשון, שלא יתבזה לעיני חבריו, וברבות הזמן נעשה גזלן וחמסן שאינו חושש כלל לחיי נפש חברו.

גם פעמים רבות הוא מביא את עצמו לידי סכנה על ידי זה, שנחלה מרוב הדאגה על הקלון והכלימה שיש לו מכל עבריו מסביב, כי תחת מעט הכבוד אשר הנחילו היצר הרע בתחילה, ינחילוהו עתה משנה כפלים קלון, אשר הכל מבזים אותו עבור דמיהם, וזהו עונשו בעולם הזה מלבד עונשו השמור לו לעולם הבא עבור עון הגזל.

אבל כבר אמרו ז"ל איזהו חכם – הרואה את הנולד, דהיינו, שצריך האדם אפילו בעת שהוא תקיף במצבו, להתבונן תמיד בתהפוכות הזמן המצוי מאד בעו"ה, ושלא להתנהג בעניני הוצאות ביתו רק בדרך אמצעי, לפי מה שהוא אדם ולפי המקום. ואף אם חננו ה' שהוא עשיר גדול, לא ילבש בגדי רקמה חשובים מאד, כי נפש הוא חובל – שמביא האדם לידי גאווה, גם מגרה יצר הרע בנפשו, גם גורם שאחרים שאין ידם משגת, יראו ממנו וירצו לעשות כמעשהו, וסוף שהם לווים ואינם משלמים, או גוזלים וחומסים.

ומתוך אלו המותרות, רבו בזמנינו הוצאות הנישואין במלבושיהם, עד שרבות בנות באות לידי בזיון בהגיען לפרק נישואיהם. אב ואם בוכים ומבכים, ואין להם מושיע. וכהנה רעות רבות וצרות העוברות על ראש העניים. ומי גורם לכל זה אם לא ריבוי הוצאות ומותרים המלבושים שנעשו קבע בעו"ה, שגורמים בזה רעה לעצמם בזה ובבא, וגם לכל העולם כולו.

(מתוך 'שפת תמים' לבעל החפץ-חיים ז"ל, ה)

*

... גם בדבר שאין האדם רואה בו צורך לעשות משמרת שלא יפגע באיסור, בכל זאת לא יבזו מזמנו היקר בכדי להשיג דבר מה או לעשותו, רק אם יודע שהוא דבר חיוני ונחוץ לקיומו... ואם המדובר בעניני אכילה ושתיה שמאבד עבורם זמן יתר על המדה הנצרכת, הרי נוסף לכל הנ"ל הוא גזול גם את בריאותו, כי ריבוי האוכל יזיק לו. ומה שרואים תכונות שונות באנשים, יש חלשים ויש חזקים וגבורים – אין זה מחמת שמרבים באכילה, אדרבה, הריבוי מזיק, כידוע...

והוא הדין אם עובד יותר מכדי הצריך לו, כגון שזקוק לפרנסתו למאה לירות ליום, אם עובר ומרויח אלף לירות ליום, אינו גורם לעצמו יותר חיות, אלא אדרבה הוריד מהריוח שלו, שהרי התאמץ בעבודה יותר מהצורך...

ויום אחד יאכל פת במלח, כי להיות חסיד זה רחוק מאתנו, אבל לפחות להיות מאוזן, ויום אחד לפחות להיות 'צדיק'.

כשרודפים אחר המותרות ומשיגים ריבוי טובה, מגיעים למצב שאין טעם בחיים, וחלילה פורקים עול. הרשעים החיים איתנו אינם פורקים עול מלכות שמים מחמת רוע לב, אלא זה נובע מחוסר הנאה בחיים. לדוגמא, לפני שלשים וארבעים שנה, בשמחת נישואין לאחר החופה היו מחלקים שקיות עם כיבוד קל, כי לא היו אמצעיים ליותר מכך, וההנאה היתה מרובה. אבל עכשיו הקב"ה הרחיב את גבולנו ועושים סעודות פאר, וזורקים הרבה מאכלים לאיבוד מחמת שהשפע מרובה (כן ירבה), נמצא שעכשיו ההנאה פחותה. וזה גורם ח"ו למאוס בחיים. אבל אנחנו ב"ה אשרינו

מה טוב חלקנו שזיכנו הקב"ה להסתופף בצל קורתו, והבדילנו מן התועים, כמה אנו צריכים להודות לבורא שאנו חיים חיי אושר אמיתי.

... כמו שרואים זאת בצורה מוחשית, דורות שעברו היתה להם מדת ההסתפקות והיו מזהירים ברוחניות, ואפפה אותם קדושה וטהרה. לעומת זאת בדורות האחרונים גברו בעלי התאוות, אז היו חיים באושר רוחני משביע רצון, ועכשיו בדיוק הפוך, בתאוות עלו וברוחניות ירדו. ולכן אין אושר אלא רדיפות אחר הבע.

וצריך להתרגל כבר בעודו צעיר למדת ההסתפקות, אחרת אפילו בן תורה עלול במשך הזמן לעזוב את עסק התורה ולצאת למלאכה, כי כשגדל – התאוות גדלות עמו יותר, וכשלא מוצא את הרגלו, עוזב באר מים חיים לחצוב בורות נשברים, אבל מי שעבד על עצמו בצעירותו והתרגל להסתפקות, גם כשגדל משלים עם המצב ומסתדר.

ועוד, הדאגה להשגת מבוקשו גורמת להחליש באדם את מדת הבטחון בהשם יתברך – כשהמוח מוטרד להשגת צרכי הגוף, הרי אין לבו שליו ובוטח בבורא עולם, אלא משתדל בכל כחו להשיג מבוקשיו אף שאינם כל כך הכרחיים.

על כן כל אדם, ובפרט תלמיד חכם, צריך להשתדל בכל עוז שמחשבתו ומעשיו יהיו רק בחלק הרוחני, ויקח מהעולם הזה רק את ההכרחי לקיומו, וגם אם זיכהו הבורא יתב' לרכוש חפץ או דירה וכדו' – צריך לכזין בשביל צרכי שמים, ולא יתרגש כלל מהעולם הזה, ולא יעשה בו שום רושם כלל, אלא ירגיש כמו שרואה תמונות של מקומות רחוקים בעולם, שאינו מתפעל כל כך. ובוהו יכול לבחון את דרגתו בעבודת ה', ככל שההנאה וההתפעלות מתרבות בקרבו, כך דרגתו יותר נמוכה בעבודת בוראו.

וכך כשאוכל יכוין מחשבתו שיהא האוכל לתועלת, לחיזוק גופו ולהבריאו לעבודת השי"ת, ולא כדי להנות מהאוכל, ואף שבמציאות נהנה, מכל מקום ירגיל עצמו במחשבה הנ"ל, וזה ימעיט מהרגשת ההנאה, כדוגמת אדם המוטרד מאד מחמת דבר המדאיג אותו, אדם כזה גם כשאוכל לא מרגיש כלום, כך מי שמחשבתו טרודה בעבודת ה' יתב' – אינו מרגיש טעם באוכל. אבל כמובן שזוהי דרגה גבוהה ואי אפשר להגיע אליה בבת אחת, אלא בתחילה יכוין שאוכל לחזק גופו לעבודת הבורא, אחר כך יש דרגה שאוכלים כדי לברר את הניצוצות, ויש עוד דרגה שלא מרגישים כלל שאוכלים.

ראיתי מקובלים שאינם מסיחים דעתם מהספר ומהכוונות, ולא מרגישים בשום דבר אחר, ואפילו הפשוטים שבהם, בטבעם כן הוא. וכל אחד ישתדל להגיע לזה, אבל בתחילה יאכל ורק יכוין לשם שמים.

וככל שידוע ומאמין בערך התורה הקדושה וקיום המצוות, לא ימשך ולא יטרד לבו בנקל בעניני העולם הזה.

(קטעים מתוך ספר אור לציון – חכמה ומוסר, לגרב"צ אבא שאול זצ"ל עמ' קיא ואילך).

*

הכל רצים אחר עשירות ואין הכל זוכים לעשירות. אפילו הללו שכבר יש בידם עושר ונכסים, אין בהם הרבה שנהנים מעשרם ומנכסיהם אלא מעטים בלבד. תדע, שאין הם פוסקים מלרוץ עוד ולרדוף אחר הממון. וכן הכתוב אומר (קהלת ה): **אהב כסף לא ישבע כסף**. אדם שהוא רעב

תמיד לכסף – היכן עשירותו והיכן הנאת עשורו? נמצא שהוא מבלה כל ימיו בריצה אחר דבר שלעולם לא ישיגנו, ואינו טועם טעם של שמחה.

ולא עוד, אלא שחומד בשל אחרים ובא לידי אונאה ולידי גזל ולידי חמס ומסתכן בשנאת הבריות, ומאבד את חלקו בעולם הזה ובעולם הבא. עליו הכתוב אומר (תהלים קכז): שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת אכלי לחם העצבים. ברדיפתו אחר ממון, הוא מחסר נפשו מתענוג עולם הזה שהרי משכים קום, ומאחר שבת, וגזול שינה מעיניו, אף על פי כן אין מאכלו אלא לחם העצבים – לחם שיש בו עצב, דאגה ופחד שהרי אינו מסתפק במה שיש לו ונהנה מן הגזל והחמס ומעורר עליו איבה, שנאה ומדנים. אדם שבונה ביתו בדרך זו – אין זה הבית אשר ה' בנה לו ועל זה נאמר (שם): אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו.

ואיזהו בית שבנהו ה' הוא שהכתוב אומר בפרק שלאחריו: אשרי כל ירא ה' ההלך בדרכיו. ודרכיו של ה' – הלא הם צדק ומשפט שמחה ואושר. אימתי האדם זוכה לכך? – יגיע כפיך כי תאכל. אם ערב עליך מאכלך אשר מיגיעתך ולא מיגיעת אחרים; – אשריך בעולם הזה – שכן שמח אתה בחלקך ואין לבך רודף עליך לחיות משל אחרים, ואין הקנאה באחרים עולה בלבך לחיות כמוהם אלא חי אתה את חייך אתה, כטעמך וכברכתך.

וטוב לך לעולם הבא – שכן מלאת תפקידך בעולמך, שיגיעת אכלת ושבעת, וברכת על החלק הטוב אשר נתן לך ה' אלקיך. ובעלותך השמים לראות פני ה' אחר קץ ימך, לא יראו פניך ריקם. לא הכל זוכין לעושר מדומה, אבל הכל יכולין להיות זוכין לעושר זה של אמת, עושר שיש בו שמחה ואושר, עושר שהוא בא בצדק ובמשפט ושמור לבעליו לטובתו בלבד.

הכל יכולין לזכות לעושר זה, וביותר – הזוג הצעיר בעת שהוא מניח יסודות ביתו הראשונים. הכל הולך לפי ההתחלה. בני הזוג, בשעה שהם מתחילים בבנין ביתם, נקל להם לכוון את מבואיו ומוצאיו של הבית וכל הליכותיו, לפי רצונם. ועוד, שלבם פתוח עדין יותר מלב רוב שאר האדם. עדין לא היו רחיים על צוארם עד עתה ועוד לא שקעו בתוך היורה הרותחתת וקלחת החיים שרוב בני אדם נכנסים לשם מדעת ונכונים בה, ואילו הם, עדין לא נכוו. הלב פתוח לאהבה, הנפש זכה שואפת אל הטוב והנעלה, וחלום האושר של אמת עדין תופס מקום בנפשותם – מי מעכב בידם שלא יוכלו לעשות מציאות מן החלום הזה?

שתי דרכים לפני בני הזוג בשעה שהם מתחילים בבנין ביתם: הדרך האחת שרבים הולכים בה בעינים עצומות – היא דרך השעבוד בגוף והעבדות בנפש; והדרך השניה שבעלי הטעם רוצים בה, והיא – דרך חופש המעשה וחרות המחשבה.

כמה קשה היא דרך זו שאדם הולך בה בעינים עצומות! ולא הוא אשר בחר בה, אלא משכניו וממכריו לקחה; אף הם לא בחרו בה אלא את האחרים הם מחקים, ואחרים מאחרים, ולא תמצא אדם אחד שיאמר: הרי זו דרך נאה עבורי ומרצוני בחרתיה – כמה קשה היא הדרך הזו!

ואלה מוצאיה ומבואיה של הדרך הקשה הזו: יגיעה עצומה ונחת זעומה. משכימים קום ומאחרים שבת ואוכלים 'לחם עצבים'. הבעל רודף והאשה משועבדת אף היא, ואין רוחי שניהם מספיקים כדי הוצאה, ונכנסים בחובות ורובצים תחתם. שניהם עיפים תמיד ורצוצים, ולא יקחם לבם לשום דבר של חיים ושיש בו שמחת הלב ושלות הנפש; –

בניהם הנולדים להם – מתחילת קטנותם נעשקים מן העושר הנצחי של רחמי האב וטיפול האם, וגדלים ללא חינוך מספיק, ללא חינוך הורים, שאין לו תמורה וחילופין. הגיעו הבנים סמוך

לפרקם, מיד נסחפים גם הם בזרם של הוריהם ונסערים בסערותם, הגלגל של ההורים עובר גם על הבנים. מימיהם אין הם זוכים לטעום טעם של חיים כטעמם שלהם אלא בורחים מעצמם ומטעמם, ורוצים להדמות לאחרים ולחיות כטעמם – אין זו דרך טובה שיבור לו האדם. והנה זו לעומת זו נתן לך האלקים, ואתה ראה כמה נעימה היא וערבה הדרך שבעלי הטעם רוצים בה, דרך חופש המעשה וחרות המחשבה, איש איש כרצונו שלו וכטעמו. ואלה מוצאיה ומבואיה של דרך ערבה זו: יגיעה בריאה ושמחת חיים יציבה. יש בה לגוף חלקו ולנפש חלקה. הבעל טורח בשלו בחוץ והאשה טורחת בשלה בבית, ואין ממירים ואין מחליפים עבודת איש על אשה ולא עבודת אשה על איש. הוצאות ביתם כפי ברכת עמלם, פחות פרוטה אחת שחוסכים אותה מן ההוצאות והיא מזומנת ליום אחר. ביתם – מרגועם, נוה יפה למנוחת הגוף ולטיפוח כחות הנפש. מנוחתם ושלותם מוקדשות לצאצאיהם ולחינוכם הטוב על ברכי הוריהם. חיים לפי טעמם במה שמוכן להם מיגיע כפם ומן הברכה אשר ברכם ה' בהתר ולא באיסור, ומוסיפים בה טעמם לשבח, איש איש כטעמו וכריחו שלו. שמחים בחלקם ואינם להוטים אחר חלק חברים ולא נוגעים במה שמוכן לאחרים – דרך זו, דרך החיים היא ודאי, אשרי ההולכים בה!

אשריכם בני הזוג שככה לכם ובחרתם בדרך חיים זו. שמא תאמרו: יפים הם רהיטי הבית של שכניכם משלכם, ועשירה מלתחת הבגדים שלהם יותר משלכם, ועשיר שלחנם ושונה 'טעמם' מן הטעם שלכם? – אין רע. הללו, בדמם ובדם זרעיותם קנו להם רהיטיהם ובגדיהם וכו'. במחיר שלותם אשרם ושמחתם השיגו אלה. שאולים הם בידם כל החפצים הללו והמה משועבדים להם שעבוד הגוף והנפש – אין הם שוים את מחירם! מוטב שיתנו שכניכם דעתם עליכם ויתחרו הם בכס על אשרכם ועל שמחתכם, ואל תתחרו אתם בהם. ששלחנכם גדול משלחנם וחלקכם טוב מחלקם! (מתוך ספר איש וביתו פרק יב).

עוד בעניני הסתפקות – ע' כלי יקר (וישלח לב, כה). וע"ע במובא להלן צא בענין 'צדיקים חביב עליהם ממונם'.

דף פה

'אלא ספק איש ספק אשה, ורבי יוסי לטעמיה...' – לכאורה יכול היה לפרש, ספק אם כבר קיים המצוה אם לאו, שדוחה יום טוב באופן כזה (ועדיין יקשה גם לר' יוסי) – ומכך שלא פרשו כן, משמע שגם אם ודאי קיים המצוה, מותר לתקוע בשופר, וכדעת הט"ז (תקצו, א), שמותר לתקוע בשופר לאחר שיצא בו, הואיל והותר למצוה הותר גם שלא לצורך מצוה. (כן הוכיח בשאגת אריה – קג). ואולם דעת הרמ"א ורוב האחרונים (עיין שם ובמשנ"ב ושעה"צ), שאין לתקוע בשופר בחנם. ויש ליישב הקושיא מכאן, כי יש לחלק בין ספק בעיקר החיוב, כמו כיסוי הדם בכוי, וכן תקיעת שופר לטומטום ואנדרוגינוס, שעצם חיובם מוטל בספק, ובין מקום שהחובה היא ודאית והספק אינו אלא בקיום המצוה כעת – שלכן אין להוכיח מספק מסוג זה לספק בעיקר החיוב, שהואיל והחיוב ודאי, הלא חובה גמורה היא לצאת ידי חובתו ולקיים מצוותו מן הספק, הלכך חובה זו ודאי דוחה יום טוב, אבל בכגון כוי שיש ספק אם חייב כלל בכיסוי – שמא אינו דוחה יום טוב. (עפ"י ברכת מרדכי ח"ב כח. עיין שם עוד בבאור הענין).

ע"ע כעין חילוק זה, לענין ברכה במקום ספק מצוה – בדרישה ובפר"ח וכנה"ג – או"ח סז; חיי אדם ה, כד.

ג. יום אחד האמור באותו ואת בנו הוא לילה ובקר שלאחריו. (בן זומא דרש זאת גזרה שוה יום אחד ממעשה בראשית).

קלב. א. מצות כיסוי הדם – כיצד?

ב. ניתז הדם למקום אחר; דם שעל הסכין – האם חייב בכיסוי?

ג. שחט חיה ובהמה, דמו של זה על גבי דמו של זה – האם חייב בכיסוי?

א. מצות כיסוי הדם נוהגת בשוחט חיה או עוף, נותן עפר תיחוח למטה ולמעלה. (וכסהו בעפר). ואם לא נתן למטה – לא עיכב. אבל אם אינו ראוי לתת למטה – מעכב. (נחלקו הראשונים אם העפר שלמטה מצווה על האדם ליתנו או לייחדו בדוקא, אם לאו).

מצות כיסוי נוהגת בארץ ובחו"ל, בפני הבית ושלא בפני הבית, בחיה ובעוף, הן אותם המבויתות הן שאינן מבויתות, (אשר יצוד ציד – לרבות אותם הניצודים ועומדים, כגון אווזים ותרגולים. פד.). אך לא בבהמה. (ואין אומרים לענין זה 'בהמה בכלל חיה' – לפי שהקיש הכתוב דם הבהמה למים, שאינם טעונים כיסוי – שנאמר על הארץ תשפכנו כמים. פד.).

ספק חיה ספק בהמה – טעון כיסוי מספק. (הרמב"ם והרא"ש כתבו שאין לברך על כיסוי הדם של כוי, מפני הספק. ובשם רבנו יונה כתוב שצריך לברך).

ב. ניתז דם לצדדים, וכן דם שעל הסכין – טעון כיסוי, (וע' להלן פח – האם צריך לכסות את כל הדם או מקצתו בלבד. יש מן הראשונים שכתבו שצריך דוקא לגוררו, כדי שיהא עפר מלמטה ולמעלה, וי"א שיכול לכסותו במקומו, הגם שאין שם עפר למטה. ע' חדושי הרשב"א; תורת הבית א,ה; בדק הבית שם; בית יוסף ופוסקים – יו"ד כח).

ג. שחט בהמה ולאחריה חיה – חייב לכסות. חיה ואח"כ בהמה – פטור, שכבר נתכסה. (וכ"פ בטשו"ע עפ"י העיטור. ויש סוברים שלהלכה בכל אופן חייב לכסות, כל שלא בטל דם החיה במיעוטו, בכמות כוז שאילו התערבה במים היתה ניכרת. עפ"י מאירי ועוד).

דף פד

קלג. א. דם שחיתת קדשים, קדשי מזבח וקדשי בדק הבית – האם טעון כיסוי?

ב. השוחט לחולה בשבת, או מי שעבר ושחט בשבת באיסור – האם מכסה את הדם?

ג. האם מותר לשחוט כוי ביום טוב? ואם שחט – מהו לכסות דמו?

ד. איזו מצוה ודאה דוחה שבת ואין ספקה דוחה יו"ט? ואיזו שודאה אינו דוחה שבת וספקה דוחה יו"ט? ואיזו שודאה אינה דוחה שבת ולא ספקה דוחה יו"ט?

א. דם של קדשים, הן קדשי מזבח (קרבן העוף), הן קדשי בדק הבית – אינו טעון כיסוי. (ושפך וכסה – שאינו מחוסר אלא שפיכה וכיסוי, יצאו קדשי בדק הבית שמחוסרים גם פדיון, כי לפני הפדיון אינם ראויים לאכילה, ושחיטה שאינה ראויה לא שמה שחיטה – כר"ש; יצאו קדשי מזבח שטעונים גירוד, שהרי א"א לכסות הדם כשהוא על המזבח. מר בר רב אשי אמר: חיה או עוף – מה חיה אינה קודש אף עוף המדובר כאן אינו קודש אלא חולין).

ולר"מ (פה) המחייב בכיסוי גם בשחיטה שאינה ראויה לאכילה, קדשי בדה"ב חיים בכיסוי – שהרי אין למעטם מ'חיה ועוף' כיון שיש חיה בקדשי בדה"ב. וגם אינם מחוסרי פדיה, שהרי מתחייבים בכיסוי אע"פ שא"ר לאכילה. וצ"ע במשך חכמה אחרי יו"ג).

ודוקא בשקדשי קודם שחיטה, אבל לאחר שחיטה – כבר נתחייב בכיסוי וחיובו לא נפקע (ר' יוחנן בן יוסף – להלן קלט.).

ב. רב עוירא דרש: השוחט לחולה בשבת – טעון כיסוי (שכבר ניתנה שבת לידחות אצל שחיטה זו. רש"י. ודוקא כשאין שם איסור תורה, כגון שהיה לו דקר נעוץ מבעוד יום. ר"ן). ורבה דחה דעה זו מכל וכל, מחמת דברי הברייתא, שלא ניתנה שבת לידחות אצל כיסוי. וכל שכן מי שעבר ושחט באיסור – לא ניתנה שבת לידחות, ואסור לכסות בשבת. (ומשמע שבזה מודה גם רב עוירא).

(א. אם היה הדם קיים לאחר השבת – יכסנו אז. ר"ף).

ב. היה לו עפר מוכן שאינו מוקצה – נחלקו הראשונים אם מכסה בשבת אם לאו).

ג. שנינו במשנתנו, אין שוחטים את הכוי ביו"ט, ואם שחטו אין מכסים את דמו. ר' יוסי בברייתא למד זאת בקל וחומר' ממילה, ור"א הקפר השיב על אותו ק"ו.

ד. מצות מילה ודאה דוחה שבת וספקה (כגון שנוולד בין השמשות) אינו דוחה יו"ט. (וצ"ע בזכר יצחק ו).

מצות שופר ודאה אינו דוחה שבת וספקה (טומטום ואנדרוגינוס) דוחה יו"ט.

מצות כיסוי אין ודאה דוחה שבת ואין ספקה (כוי) דוחה יו"ט.

קלד. אלו הנהגות דרך ארץ בעניני אכילה ופרנסה, מוזכרים בסוגיא?

לימדה תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר אלא בהזמנה הזאת (אשר יצוד... כלומר, לא יאכל בשר תדיר, אלא לאחר יגיעה ושירחה, שלא יעני. רש"י וריטב"א. עוד יש לפרש: לא יוציא דמים מרובים, אלא כצידה הזו. רש"י); שלא יאכל בשר אלא לתאבון (כי ירחיב... אשר תאוה נפשך לאכל בשר); לא יקח מן השוק אלא אם יש לו בקר וצאן, ולא יזבח ויאכל כל בקרו וצאנו (וזבחת מבקרך ומצאנך).

אדם בריא, אם יש לו מנה – יקח לסעודתו ליטרא ירק משבת לשבת. עשרה מנה – יקח ליטרא דגים. חמשים מנה – ליטרא בשר. מאה מנה – ישפתו לו קדרה בכל יום. אבל בדורות חלופים, לא יקמץ אלא אפילו ילוח ויאכל, שלא יסגף עצמו בעינוי ויצטרך לבריות יותר). ועל דרך כלל אמרו, לעולם יאכל אדם וישתה פחות ממה שיש לו, ילבש ויתכסה במה שיש לו (- כפי יכולתו, שלא יתבייש), ויכבד אשתו ובניו יותר ממה שיש לו.

לעולם ימכור אדם שדה ויקח עתודים (ומחיר שדה עתודים) – שמדם חלב לפרנסה וגזיזים ללבוש. ואל ימכור אדם עתודים ויקח שדה; די לו לאדם שיתפרנס מחלב גדיים וטלאים ולא ישחטם ויאכלם (ודי חלב עזים); לחמך קודם ללחם ביתך (ללחמך ללחם ביתך); לא ילמד אדם את בנו בשר ויין (וחיים לנערותיך).

הרוצה להתעשר – יעסוק בבהמה דקה (ועשתרת צאנך. ובחורשין ולא בישוב. תוס').

לא ישתה מי פושרין בכלי מתכות אם לא הורתחו, כאשר אין בהם שרשי עשבים ותבלין.

הרוצה לאבד ממונו – ילבש בגדי פשתן יקרים וישתמש בכלי זכוכית שבירה ויקרה, וישכור פועלים לחרוש בכרמים בשוורים, ולא ישב עמהם.